

Dare to Trust_

Keynote van Lotte van den Berg
tijdens de ATD studiedag op 11|04|2024

— Al meerdere keren had ik jullie, in mijn hoofd, toegesproken. Op de fiets, wandelend door het bos, in de trein... Ik wist precies, zo dacht ik, wat ik wilde zeggen.

Tot ik aan tafel ging zitten om dat ook daadwerkelijk op te schrijven.

— Voor het lege vel papier viel ik stil.

Ik stelde me voor hoe jullie binnen zouden komen. Hier in deze zaal met uitzicht. Ik vroeg me af of het bewolkt of zonnig zou zijn en keek in gedachten naar jullie gezichten, ogen, schouders, ruggen. Ik zag handen die elkaar ontmoetten, ontweken. *Ik zag een manier van samen-zijn.* Sommige mensen nieuw, onwennig. Anderen al heel lang hier.

In mijn verbeelding ging het er allemaal best gezellig aan toe gaan. Met stemmen die de ruimte vulden. Af en toe een lach. En antwoorden die, net iets harder dan de rest, in de ruimte bleven hangen.

'Daar gaan we weer.'
'Ik ben benieuwd.'

Dat dacht ik te voelen.

Daar gaan we weer. Ik ben benieuwd. Weer iemand die ons komt vertellen hoe het moet. Weer iemand die ons komt 'inspireren'.

— Mijn schrijven **stokte**.
Alle in mijn hoofd voorbereide gedachten en zinnen slikte ik weer in.

Hoe jullie aan te spreken? Hoe jullie aanspreken in waar jullie nu zijn?
Als community. Als groep. Als school.

Hoe te communiceren?

Als oud studente van deze school (in 2001 studeerde ik af aan de regie-opleiding) voel ik me verbonden. Maar eerlijk is eerlijk, ik was al heel lang niet hier.

Werkzaam als theatermaker in vele verschillende projecten, waaronder het langlopende project *Building Conversation*. En nu, als Artist in Residence, verbonden aan de ArtEZ Academie voor Theater en Dans.

Begaan met het onderwijs en de ontwikkeling van jonge mensen in deze tijd, vraag ik me af of ik als kunstenaar een bijdrage kan leveren aan de nood die ik daar ontmoet.

Ik stel me voor hoe het moet zijn lesgeven, school zijn voor jonge mensen nu. Ik denk de druk te voelen waaronder jullie werken.

— En ter voorbereiding op vandaag, sprak ik enkele van jullie.

Ik hoorde verhalen over horizontaal, non-hiërarchisch werken. Over gesprekstrainingen, lange vergaderingen, inclusief beleid. Verhalen over schandalen, plotselinge ontslagen en diep gevoeld wantrouwen. Verhalen over de wens om echt te communiceren, en de frustraties als dat (weer) niet lukt.

'Iedereen moet zich hier thuis voelen.'
'Dit is een veilige school.'

Maar...
Maar...

Mag ik eerlijk zijn?

— Meer dan een jaar geleden bevond ik me in een situatie, persoonlijk en professioneel, waarin wantrouwen leidend was.

Ik wilde het oplossen. Regelde mediation en therapie. Wilde steeds weer in gesprek en stelde iedere maand een andere organisatievorm voor. Ik was in paniek. Voelde me schuldig en wilde dat het anders was.

— Maar het was niet anders.
Dit was het. En het deed pijn.

Het voelde als een hele trage bevalling, maanden lang. Doorademen. Erbij blijven. Niet weg lopen.

‘Geconcentreerd, maar zonder focus’, dat zei iemand tegen me. Met je aandacht erbij blijven, maar zonder wens het een bepaalde kant op te duwen.

Uiteindelijk was het tijd/afstand, die ontspanning gaf en ruimte, waardoor vertrouwen kon groeien.

— Een ‘oplossing’ is niet altijd wat we nodig hebben, leerde ik tijdens dat proces

— **Kunnen we zitten met de dingen die we moeilijk vinden?** Echt zijn met dat wat pijn doet? Erbij verwijlen. Ermee in contact treden. En van daaruit langzaam in beweging komen?

Als Artist in Residence binnen ArtEZ houd ik me bezig met pijn en het belang daarvan in het leven, en binnen het onderwijs.

Geïnspireerd door het essay *De Palliatieve Maatschappij* van filosoof Byung-Chul Han onderzoek ik hoe binnen het onderwijs wordt omgegaan met pijn. Hoe verhouden studenten, docenten, beleidsmakers zich tot persoonlijke en collectieve pijn, van zichzelf en anderen?

Ik heb sterk het gevoel dat er op veel plekken en ook hier, zoals Han beschrijft, een tendens bestaat om pijn als verstoring te zien, die zo snel mogelijk opgelost, weggestopt of verdoofd moet worden.

— In een poging de pijn uit de weg te gaan, worden vervolgens stappen overgeslagen en wordt naar de snelle oplossing, de quick fix, gegrepen

Dan is de ‘oplossing’ een reparatie, in plaats van een transformatie.

Een reparatie van de situatie, *lijkt het*, maar vooral een reparatie van het eigen ego, *blijkt vaak*.

Bezoedeld zelfbeeld wordt gerepareerd met protocollen voor inclusief beleid.

Gebrek aan diversiteit wordt gerepareerd met nieuwe aanstellingen.

— Maar echt *doordringen tot t eigen gedrag, echt rouwen* om wat is gebeurd, stil staan bij wat pijn doet nu, **blijft uit.**

Waardoor, zo voelt het voor mij, die reparatie dienend blijft aan de oude patronen en het instant houden van de macht, conform de heersende moraal.

Ik zou, in relatie hiertoe, graag met jullie willen inzoomen op 'de veilige ruimte', de 'safe space'.

— En dat vind ik spannend.

— Ik ben me ervan bewust hoe belangrijk het opeisen van de veilige ruimte, is geweest, en nog steeds is, voor de emancipatie van LHBTIQ+-gemeenschappen, anti-discriminatie bewegingen, feministische bewegingen en daarmee voor ons allemaal.

De *safe space* werd in de jaren '60 uit nood geboren binnen de feministische beweging in de Verenigde Staten en stelt deelnemers in staat om niet geconfronteerd te worden met (over het algemeen) dominante negatieve reacties op hen. Om veilig te zijn van bepaalde reacties, gedragingen of mensen worden deze niet toegelaten.

De *safe space* is zo op een bepaalde manier een blij van mijn lijf huis.

Een plek waar je veilig bent voor dat wat jou pijn doet. En helaas is het op veel plekken en voor veel mensen en groeperingen nog altijd noodzakelijk om op deze manier de eigen ruimte en de eigen waarde, te bewaken.

Toch vind ik het belangrijk kanttekeningen te plaatsen bij de uitwerking van het begrip veiligheid in relatie tot sociale processen.

Dat discriminatie, racisme, transfobie, homofobie, seksisme en machtsmisbruik niet kunnen en als zodanig aangekaart en waar nodig bestraft moeten worden staat buiten kijf.

Dat een groot deel van de sociale omgeving, inclusief klaslokalen en semi-publieke ruimtes, ingericht zou moeten worden als een 'safe space' is wat mij betreft niet zo evident.

Het bewaken van de veilige ruimte, de sociale veiligheid, en de daarmee samenhangende angst voor onveiligheid, installeert, zo zie ik het,

gedrag waarin pijn uit de weg gegaan wordt. Dat is belangrijk waar het gaat over het tegen gaan van discriminatie, seksisme, machtsmisbruik, maar bemoeilijkt ook de vorming en het herstel van een gezonde sociale cohesie wanneer die zelfde veiligheid al te rigide geïnterpreteerd wordt.

— En in het licht daarvan is het goed ons te realiseren wat de Corona Pandemie heeft gedaan met onze kijk op veiligheid. Tijdens de lockdowns is ons immers geleerd dat we pas echt veilig zijn als we ons terugtrekken in de eigen ruimte, dat sociale hygiëne van levens belang is en dat we een mogelijk gevaar zijn voor elkaar.

— **Het begrip veiligheid is zo een cocktail van, vele verschillende connotaties en associaties geworden.**

En als we niet uitkijken en een voortdurende nuancering aanbrengen op het begrip veiligheid

wordt ze een dictaat,
een rigide instrument,
*dat pijn en frictie vermijdend gedrag
beloont, opkomende emoties in de kiem
smoort, en zo het sociale experiment
tussen jonge mensen stagneert.*

Dan geeft ze juist niet de ruimte
en het vertrouwen
om zelf,
met elkaar,
tot vitale,
alternatieve,
waarde gedreven
omgangsvormen
en gedragingen te komen.

Met alle gevolgen van dien.

Velen, onder wie Aminata Cairo,
doen dan ook een pleidooi voor de
Brave Space; safe enough to be brave.
Jullie wel bekend.

Toch is het vooral de term veiligheid die
beklijft en voortdurend terugkomt in de
communicatie en beleidstukken over
onderwijs en de omgang op school.

En woorden zijn toverspreuken.
Dat weten we.

Als we spreken over veiligheid
roepen we haar over onszelf af
over onze innerlijke, sociale
en creatieve processen....

Dit alles volgend

- ___ stel ik voor om niet de sociale veiligheid,
maar *het sociaal vertrouwen op de
voorgond te zetten.*
Ons niet in eerste instantie te richten
op het bewaken van de veiligheid, maar
op het aanwakkeren van vertrouwen.

Met docenten die
niet de veiligheid handhaven,
maar het onderling
vertrouwen doen groeien.

Klaslokalen die
in plaats van veilige ruimtes,
betrouwbare ruimtes zijn;
trusted spaces,
spaces we *dare to trust*,
waar we leren

om in een onzekere en spannende wereld
op de eigen kracht te vertrouwen.

Met jongeren die niet op safe spelen
maar zich durven laten zien,
omdat ze in zichzelf en in elkaar vertrouwen.

- ___ En met een school die niet veilig,
maar vertrouwenwekkend,
vertrouwen opwekkend is.

A trustworthy school; ons vertrouwen waard.

Als we, in een huis
de goede vrede willen bewaren
en er, onder het mom daarvan,
protocollen voor veiligheid worden
geschreven.

- ___ Wat voor huis wordt dat dan?

Als in een huis
veiligheid wordt geclaimd
maar vertrouwen niet groeit
wat voor huis wordt dat dan?

Veiligheid
lijk je te kunnen
garanderen,
installeren,
organiseren
en claimen.

Maar voor onderling vertrouwen kan je
geen protocol schrijven.
Ontspanning kan je niet afdwingen.
En de moed om te blijven als het
spannend wordt kan je niet opleggen.

— **Vertrouwen kan alleen langzaam groeien**
en is per definitie wederkerig.
Je doet het samen.

— Veiligheid
wordt

het spijt me

op dit moment
vaak ingezet
als oude wijn
in nieuwe zakken,

zoals
duurzame innovatie
vaak aan greenwashing doet.

We plakken er een groene sticker op,
zodat we gewoon door kunnen gaan
met wat we altijd al deden; teveel
grondstoffen onttrekken aan de aarde.

— **Maar er is meer nodig**

Echte duurzaamheid, vraagt om
minder,
minder energie,
minder spullen,
minder eigendom.

En een gezonde sociale cohesie
vraagt om **diepe transformatie**
met tijd,
ruimte
en heel veel vertrouwen
in de mogelijkheid, om op een
andere manier samen te zijn.

Beiden beproeven het heersende,
op productie gerichte,
neo-liberale systeem
dat niet de groepsvorming,
maar de individualisering aanjaagt
en in plaats van sociale samenhang
de concurrentie leidend maakt.

— Een paar weken geleden had ik een
afspraak met een psycholoog, die als
studentencoach op het hbo werkt.
Het was een vruchtbaar overleg
met een voor mij onverwachte wending.
Ik vertelde haar met enige schroom
dat ik het gevoel heb dat de enorme
aanwezigheid van vertrouwenspersonen,
mediators en coaches in de scholen
tegengesteld werkt.
Natuurlijk is er ondersteuning nodig
wanneer er spraken is van echt groot
psychisch lijden. Maar de hoeveelheid
deuren waar je achter kan verdwijnen
voor individuele begeleiding en coaching
heeft volgens mij een averechts effect,
zei ik haar, schoorvoetend.

*Tot mijn verbazing
beaamde ze dat.*

We problematiseren het
persoonsgerichte werk rond
existentiële levensvragen,
door hiervoor
buiten de klas,
buiten de groep,
buiten het collectief
individuele ruimte te organiseren.

We doen alsof deze tranen,
vragen en vertwijfeling
niet toebehoort aan het groepswerk
en in de privé sfeer moet blijven.
Zoals we overal in de samenleving
het kwetsbare wegstoppen en stutten,
omdat het de 'productiviteit' in de weg zit.

— **Maar precies daar ligt ons werk.**

Het werk dat we te doen hebben.
De transformatie die nodig is.
Van technocratische oplossingen,
die een systeem in stand proberen te
houden, naar een helende praktijk.

Als we willen dat scholen niet veranderen
in psychiatrische ziekenhuizen, zullen we
precies aan de psychische nood
gehoor moeten geven
en het werk
van persoonsvorming
binnen het collectief
op de voorgrond moeten plaatsen.

Niet in individuele trajecten
maar in groepsverband
vanuit vertrouwen
en via de kunsten.

Opdat we van elkaar kunnen leren.
Opdat we kunnen zien/horen/voelen dat
anderen ook....

Opdat we elkaar kunnen terugvinden.

Want juist in de pijn en in de vertwijfeling
kunnen we verbinden.

Jij ook?

*Juist in de pijn,
in de gedeelde pijn,
ligt een belangrijke sleutel
tot groepsvorming
en sociale cohesie.*

— **En dat is niet veilig.**

Nee.

Dat is spannend.

Ja.

En daar is vertrouwen voor nodig.

Ja

|
Ik ben er van overtuigd
dat we de jonge generatie moeten volgen
in het proces dat zij nu doormaken.

Er is grote nood, dat weten jullie als geen
ander, aan het uitproberen, ontwerpen
en vinden van nieuwe eigen vertrouwen-
wekkende manieren van in de wereld zijn.
Op alle gebieden.
In relatie tot gender,
diversiteit,
governance,
ecologie.

— **Hoe wil ik zijn?**

Wie wil ik zijn?

Wie zijn wij samen?

Hoe zijn wij samen?

Mag ik, kan ik
op mezelf
en op onzelf vertrouwen?
Op de mensheid vertrouwen?

Dat onderzoek is nu en een essentieel
onderdeel van een zich verschuivende
wereld. We kunnen willen dat het niet zo
is, minder is, anders is.

Maar daarmee gaan we er niet komen.

Het gebeurt.

We hebben het te volgen
en gelijktijdig te begeleiden
richting een wereld,
die we nog niet kennen.
Niemand niet.

De vraag van jonge mensen nu is, denk ik, niet in eerste instantie om 'een vak' te leren, maar om een zinvolle waardevolle en vertrouwenwekkende manier van in de wereld zijn te ontwikkelen.

Met inbegrip van een professie, natuurlijk, met liefde voor een vak en passie voor het ambacht, zeker, maar niet als prioriteit, niet als eerste levens behoefte.

— **Wie wil ik zijn?**

Wat draag ik bij?

Hoe zijn we mens en blijven we mens

binnen een neo liberaal systeem, in een post-koloniale wereld

met een gemutileerde ecologie?
Hoe ontwikkelen we vertrouwen in een alternatief?

Dat deze vragen zo fundamenteel zijn, kunnen we ervaren als een 'sta in de weg'. 'Ook dat nog.' 'Daar hebben we geen tijd voor.' 'Daar zijn we niet voor opgeleid!'

Maar we kunnen het ook oppakken als een handschoen, die ons voor de voeten geworpen wordt. Als materiaal. Niet een probleem dat er ook nog bij komt, maar een nog niet opgepoetste diamant.

Als we dit alles in het centrum van onze aandacht plaatsen, het curriculum erop aanpassen en zorgdragen voor bijscholen waar nodig, ontstaat er ruimte en wordt het weer leuk.

— Ik stel me een propedeutisch jaar voor, volledig gericht op het aanwakkeren van vertrouwen; in jezelf in elkaar in de wereld die op je af komt.

— Ik stel me terugkerende lessen voor met aandacht voor **persoonsvorming en groepsvorming**. Vier jaar lang.

— *Dialogical art* op maandag ochtend.

— *Kritisch denken*; twee keer in de week.

— Groepssessies rond *zingeving via kunst*. Over *spiritualiteit*, de eigen *scheppingskracht* en de mogelijkheid om *nieuwe rituelen* vorm te geven
— en *eigen visioenen* te schetsen.

Ik stel me vrije ruimte voor met de mogelijkheid om in te gaan op urgente kwesties zonder dat dit ergens toe hoeft te leiden, zonder dat dit productief hoeft te zijn.

Ik stel me voor dat we
samen met studenten
middenin de onmacht gaan staan,
zonder oplossing.
Dat we daar de tijd voor nemen
en vanuit die stilstand
heel langzaam in beweging komen...

___ **Er kan zoveel....**

En jullie doen al heel veel,
dat weet ik,
maar het heeft meer nodig.

**Meer tijd,
aandacht
en prioriteit.
Echte prioriteit.**

___ Toen ik *Rilke* las,
voelde ik me begrepen,
omdat hij ook
zocht
niet wist
en diep ging.

Huilend zat ik in mijn oude leunstoel
voor het raam. Huilend omdat ik troost
vond in zijn woorden.
Huilend ook omdat ik kennis had gemaakt
met de immense kracht van kunst.

Het deelbaar maken van
existentiële vertwijfeling.

Wanneer je jezelf herkent in een
kunstwerk is het alsof je op een
diep niveau begrepen wordt,
alsof je voor even vastgehouden wordt
door alles om je heen.

Kunstenaars zijn heelmeesters.
Jullie zijn kunstenaars.
Jullie zijn heelmeesters.

Laten we onszelf toestaan
heelmeesters te zijn
en het werk te verrichten dat nodig is.
En laten we alle jonge mensen op deze
school, toerusten om dat ook te doen.

Op de eigen manier;
door te choqueren
en open te breken,
door in te voelen,
te delen,
door te ontleden,
te bouwen,
door te stamelen,
te strelen,
te fluisteren.

___ Fearless,
zonder angst,
én kwetsbaar.

___ **We kunnen het.
Ik weet het zeker.
Ik heb het nodig dat zeker te weten...**